

УДК: 378.005.6

*Громова І.О.
м. Харків, Україна*

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТА АКРЕДИТАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УНІВЕРСИТЕТІ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМИ І ДОСВІД ЇХ ВИРІШЕННЯ

Основними джерелами для написання цієї статті стали нормативні документи, що регулюють процеси ліцензування та акредитації в Україні, новий Закон України «Про вищу освіту», що вступив в дію 6 вересня 2014 року, проекти реформування системи ліцензування та акредитації у вищій освіті, які були запропоновані Міністерством освіти і науки на громадське обговорення, а також власні спостереження, взяті з практики роботи в групі ліцензування та акредитації навчального відділу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

В системі вищої освіти України, що сформувалася за останні двадцять три роки, кожен вищий навчальний заклад зобов'язаний неодноразово проходити процедури ліцензування та акредитації — для того, щоб отримавши ліцензію на надання освітніх послуг, зробити набір на навчання та, пройшовши акредитацію спеціальності, випустити фахівців з дипломами державного зразка. Система ліцензування та акредитації в Україні є одним з головних інструментів державного управління освітою, якій до сьогодні практично нівелював право на автономність та самостійність вищих навчальних закладів в освітній діяльності. Вища освіта в Україні знаходиться в застої, освітні програми швидко втрачають актуальність, жорстким державним врегулюванням гальмується розвиток вишив. Проведення ліцензування та акредитації є випробуванням для будь-якого закладу, навіть самого іменитого. ВНЗ любого рівня, розміру, місця розташування та форми власності стикається з низкою проблем як зовнішніх (на рівні органів управління, ліцензування та акредитації), так і внутрішніх (організація, час, методика).

Одним з ключових моментів в системі ліцензування та акредитації є належне забезпечення освітньої діяльності та, як наслідок, якості вищої освіти. Якість підготовки фахівців різних рівнів повинна досягатися за рахунок висококваліфікованих кадрів, матеріально-технічної

бази, навчально-методичного, інформаційного забезпечення, нормативи та вимоги до яких визначені в Ліцензійних умовах надання освітніх послуг у сфері вищої освіти [1]. Показники якості перевіряються на відповідність нормативам при акредитації спеціальності, згідно Державних вимог до акредитації [2]. Виконання всіх вимог до надання освітніх послуг, додержання стандартів освітньої діяльності, регламентованих органами управління вищою освітою — завдання, з яким можуть впоратися тільки дуже потужні вищі навчальні заклади, зазвичай державні, які мають необхідні резерви для цього. Для інших навчальних закладів (приватних, невеликих за обсягами підготовки) ліцензування та акредитація стає «дамокловим мечем», репресивним механізмом, який надає можливість державним органам дозволяти або забороняти ту чи іншу освітню діяльність.

Основне навантаження з проведення ліцензування та акредитації спеціальностей у вищому навчальному закладі припадає на працівників випускаючих кафедр, що ведуть фахову підготовку. Процедури ліцензування та акредитації спеціальностей можуть тривати від чотирьох до дев'яти місяців впродовж навчального року та віднімають у науково-педагогічних працівників стільки часу і сил, які ніяк не регламентуються, що це призводить до психологічного та фізичного виснаження співробітників закладу. При цьому страждає їх основна науково-педагогічна діяльність. Деякі завідувачі кафедр долучають на період проведення ліцензування або акредитації спеціальностей людину ззовні, яка має досвід в цієї області, або дуже хоче залишитись працювати на кафедрі — успішне проведення цих процедур є запорукою, що працівник справиться з будь-якою складною задачею. Але це швидше виняток, ніж правило.

Крупні університети, що мають великі за обсягом ліцензії, створюють групи (відділення) у складі навчальних або науково-методичних відділів, які постійно та безпосередньо займаються ліцензуванням, акредитацією та надають інформаційну, методичну та практичну допомогу випускаючим кафедрам в проведенні ліцензування та акредитації спеціальностей. Це правильний з точки зору менеджменту вищого навчального закладу крок. Приклад результативності такого управлінського рішення — це успішне проведення в 2013 році у визначений термін акредитації за IV рівнем одного з найбільших вищих навчальних закладів України - Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та 36 спеціальностей підготовки в ньому фахівців за II, III та IV рівнями.

Проблема в проведенні ліцензування та акредитації полягає ще й в тому, що потрібно постійно бути в курсі змін у вимогах органу управління вищою освітою до оформлення, переліку та змісту документів у ліцензійних та акредитаційних справах. Можливість упустити якусь «директиву», що призведе до обмеження або взагалі до заборони освітньої діяльності спонукає вищі навчальні заклади видавати методичні вказівки з проведення акредитації або ліцензування. Це полегшує життя випускаючим кафедрам, але не гарантує «безхмарне» проходження цих процедур, тому що ці рекомендації швидко втрачають актуальність. Вирішенням цієї проблеми у Харківському університеті імені В.Н. Каразіна стала організація внутрішнього форуму на сайті університету, з використанням корпоративної пошти, на якому проходить обговорення усіх змін та етапів підготовки і проведення акредитації та ліцензування, обмін нормативними та методичними документами, перевірка матеріалів ліцензійних та акредитаційних справ групою ліцензування та акредитації навчального відділу.

В процесі підготовки нового Закону України «Про вищу освіту» Міністерство освіти і науки України у березні 2014 року ініціювало громадське обговорення концепції реформування системи ліцензування та акредитації відповідно до сучасних світових тенденцій, яка повинна направити вищу освіту України на шляхи досягнення вітчизняною вищою освітою якості світового рівня. Основними проблемними точками процесів ліцензування та акредитації названі: забюрократизованість, надмірна кількість процедур, величезний обсяг документів, затягування розгляду справ в органах ліцензування та акредитації, недовірливе та репресивне ставлення до вищих навчальних закладів, юридичні протиріччя, які зазвичай вирішуються не на користь навчальних закладів [3].

У сфері ліцензування процедури вже спрощено — з квітня 2014 року зменшено перелік освітніх послуг, які потребують ліцензування; відмінено необхідність одержання дозволу від органу управління та згоди обласної державної адміністрації на ліцензування нових спеціальностей та напрямів підготовки; зменшено кількість документів у справі, що надаються до органу ліцензування; відмінено вимогу прошнуровувати ліцензійну справу до надання на експертизу до МОН — таким чином збільшено довіру до вищих навчальних закладів. В порядку ліцензування закріплено принцип «мовчазної згоди» щодо термінів розгляду справ та прийняття рішень про надання ліцензії. Усунуто таку ланку в проведенні ліцензійної та акредитаційної експертизи, як розгляд справ

на засіданнях Галузевих рад Акредитаційної комісії. Це є дуже логічним рішенням, тому що наявність двох експертних висновків — від попередньої експертизи справи в управлінні з ліцензування, акредитації та ноєтрифікації МОН та експертної комісії МОН, що перевіряє вищий навчальний заклад на відповідність вимогам — є цілком достатньою для прийняття рішення Акредитаційною комісією. Вирішення спірних питань віддано Міжгалузевій раді, яку вже створено [4]. Сучасні реалії вимагають перегляду та оновлення складу експертів, які будуть входити до складу експертних комісій, що здійснюватимуть перевірку ВНЗ на місцях [5]. Дуже полегшує процес підготовки до ліцензування відмова від надання стандартів вищої освіти в справі. Відсутність затверджених галузевих стандартів вищої освіти для більшості спеціальностей підготовки фахівців, або який-небудь із складових стандарту, найчастіше засобів діагностики якості вищої освіти, вимагала узгодження власних варіативних стандартів в декількох інстанціях. Процес узгодження самостійно розроблених ВНЗ стандартів вищої освіти найчастіше “перетворюється у довготривалий забюрократизований процес, відкритий до зловживань на будь-якому етапі ” — абсолютно вірно зауважила в своїй статті О.І. Панич [6].

Але це тільки початок. Наступним етапом в реформуванні системи стане перегляд Ліцензійних умов надання освітніх послуг та Державних вимог до акредитації спеціальностей таким чином, щоб стимулювати інвестиції в освіту, а не в “папір, залізо, бетон”, як зазначив в своєму виступі на обговоренні Концепції реформування системи ліцензування та акредитації О.І. Шаров, перший проректор університету економіки і права «КРОК», експерт робочої групи МОН з розробки концепції. Реформа системи ліцензування та акредитації повинна привести не до зниження вимог до якості освіти, а до їх зрозумілості та прозорості для вищих навчальних закладів, роботодавців та суспільства в цілому.

На початку листопада 2014 року до порядку акредитації спеціальностей Міністерством освіти і науки теж буде внесено зміни. Чи відмовиться державний орган управління освітою від детальної регламентації у сфері акредитації, чи будуть спрощені стандарти, за якими прооводиться оцінювання, і вимоги до освітнього процесу, чи буде більше уваги приділено принципам оцінювання і орієнтації на результати навчання? Побачимо.

В останні роки курс на інтеграцію в європейський освітній простір значною мірою вплинув на організацію навчально-виховного про-

цесу, але майже не торкнувся державної акредитації освітніх закладів та спеціальностей.

В новому Законі України “Про вищу освіту” приділяється особлива увага забезпеченню якості вищої освіти. Підвищуються вимоги до внутрішньої системи забезпечення якості освіти у ВНЗ. Хоча ці системи до імплементації нового Закону вже були сформовані певною мірою у вищих навчальних закладах, але дещо прийдеться змінювати в підходах до управління якістю, моніторингу якості навчального процесу, прозорості управлінських рішень. Нові вимоги висунуті до боротьби з плагіатом, якості дипломних робіт, дисертацій. Так, в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, вже розпочато розробку та впровадження системи “Антиплагіат” [7]. Для зміцнення системи забезпечення якості освіти окрім зовнішньої та внутрішньої систем забезпечення якості вищої освіти передбачено створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, для якого в Законі прописані статус, склад, повноваження, діяльність, фінансування. Законом надана можливість незалежного оцінювання освітньої програми, результатів навчання та/або вищих навчальних закладів (їхніх структурних підрозділів) недержавними організаціями, що будуть акредитуватися Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, з метою вироблення рекомендацій і надання допомоги вищим навчальним закладам в організації системи забезпечення якості вищої освіти [8]. Це важливий крок до децентралізації “святая святих” в державному контролі вищих навчальних закладів — акредитації.

Для успішної презентації українських вищих навчальних закладів в світі необхідно брати на озброєння досвід незалежного акредитування ВНЗ, який існує в європейських країнах та США.

Однією з найвпливовіших в США приватних організацій з акредитації є Рада акредитації вищої освіти (Council for Higher Education Accreditation — CHEA). Ця асоціація охоплює понад 3000 вищих навчальних закладів і очолюється колегією з представників ВНЗ. CHEA акредитує не вищі навчальні заклади чи програми, а акредитаційні організації або агенції, які забезпечують визнання авторитету вищого навчального закладу іншими вищими навчальними закладами. Сьогодні CHEA визнані шістьдесят регіональних, національних та спеціалізованих акредитаційних агенцій, які конкурують між собою. Створена своєрідна сфера послуг, яка не контролює або регулює роботу закладів освіти, а допомагає їм розвинути освітні програми. Процес акредитації

перетворюється на аналіз, оцінювання та консультації з покращення освітньої діяльності. Хоча акредитація є в США добровільним процесом, вищі навчальні заклади замовляють її для підтвердження їхнього авторитету та надійності в освітній сфері. Держава користується послугами акредитаційних агенцій при аналізі якості тих чи інших ВНЗ, що впливає на розподіл фінансування закладів освіти. Саме тому послугами СНЕА користуються не лише США, але й 125 країн світу [9].

Для реалізації незалежного оцінювання освітньої діяльності ВНЗ в країні потрібно існування більше ніж одного агенства з акредитації. Тоді дійсно буде реалізовуватися автономія вищих навчальних закладів, відбуватися підвищення якості вищої освіти, покращення результатів навчання, посилюватися зв'язок з роботодавцями. Розвиток вищої освіти в Україні саме в цьому напрямку задекларований в новому Законі України «Про вищу освіту».

Список літератури:

1. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2003 N 847 [Електронний ресурс] // Нормативно-правові акти. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0075-04>
2. Про затвердження Державних вимог до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.06.2012 № 689 [Електронний ресурс] // Нормативно-правові акти. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1108-12>
3. Концепція реформування системи ліцензування та акредитації у вищій освіті України. Проект [Електронний ресурс] // Громадське обговорення. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/6976/>
4. Постанова КМУ від 05.04.2014 №233 “ Про внесення змін до Порядку ліцензування діяльності з надання освітніх послуг” [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної ради України. Сайт “Законодавство України” — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/233-2014-п>
5. Щодо оновлення бази даних виїзних експертних комісій МОН з ліцензування та акредитації. Лист Міністерства освіти і науки України від

09.10.2014 №1/9 — 528 [Електронний ресурс] // Нормативно-правові акти. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2951->

6. Панич О. Акредитація і перспективи університетського розвитку: заваження до реформи вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] // Освітня політика. Портал громадських експертів. — Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/archive.4>

7. Про підсумки 2013/2014 навчального року та завдання на 2014/2015 навчальний рік. Доповідь ректора Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, академіка В.С. Бакірова на Конференції трудового колективу 29 серпня 2014 року [Електронний ресурс] // Виступи ректора. Доступ до публічної інформації. Офіційний сайт Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. — Режим доступу: http://www.univer.kharkov.ua/docs/vstup/dopovid_rekora_29082014.pdf

8. Закон України Про вищу освіту. 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.

9. Judith S. Eaton, An Overview of U.S. Accreditation. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.chea.org/pdf/Overview%20of%20US%20Accreditation%202012.pdf>

Bibliography (transliterated):

1. Litsenziyni umovy nadannya osvitnih poslug u sferi vyschoy osvity. Nakaz Ministerstva osvity i nauki Ukrayiny vid 24.12.2003 N 847 [Elektroniy resurs] // Normativno-pravovi akty. Ofitsiyinyy sayt Ministerstva osvity i nauki Ukrayiny. — Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0075-04>

2. Pro zatverdzhennya Derzhavnyh vymog do akredytatsiyi napryamu pidgotovky, spetsialnosti ta vyschogo navchalnogo zakladu. Nakaz Ministerstva osvity i nauki, molodi ta sportu Ukrayiny vid 13.06.2012 № 689 [Elektroniy resurs] // Normativno-pravovi akty. Ofitsiyinyy sayt Ministerstva osvity i nauki Ukrayiny. — Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1108-12>

3. Konceptsiya reformuvannya systemy litsenzuvannya ta akredytatsiyi u vyshiy osviti Ukrayiny. Proekt [Elektroniy resurs] // Gromadske obgovorennya. Ofitsiyinyy sayt Ministerstva osvity i nauki Ukrayiny. — Rezhim dostupu: <http://www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/6976/>

4. Postanova KМУ vid 05.04.2014 №233 “ Pro vnesennya zmin do porядku litsen-

zuvannya diyalnosti z nadannya osvitnih poslug” [Elektroniy resurs] // Ofitsiyiniy portal Verhovnoy Rady Ukrainy. Sayt “ Zakonodavstvo Ukrainy” — Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/233-2014-п> 5. Shchodo onovlennya bazy danyh vuyiznyh ekspertnyh komisiy MON z litsenzuvannya ta akredytatsiyi. List Ministerstva osvity i nauki Ukrainy vid 09.10.2014 №1/9 — 528 [Elektroniy resurs] // Normatyvno-pravovi akty. Ofitsiyiniy sayt Ministerstva osvity i nauki Ukrainy. — Rezhim dostupu: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2951-6>. Panych O. Akredytatsiya i perspektyvy universytetskogo rozvitku: zauvazhennja do reformy vyshoy osvity v Ukraini [Elektroniy resurs] / Osvitnja politika. Portal gromadskih ekspertiv — Rezhim dostupu: <http://education-ua.org.ua/articles/archive> 7. Pro pidsumky 2013/2014 navchalnogo roku ta zavdannya na 2014/2015 navchalny rik. Dopovid rektora Kharkivskogo natsionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina, akademika V.S. Bakirova na Konferentsiyi trudovogo kolektivu 29 serpnja 2014 roku [Elektroniy resurs] // Vystupy rektora. Dostup do publichnoy informatsiyi. Ofitsiyiniy sayt Kharkivskogo natsionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina. — Rezhim dostupu: http://www.univer.kharkov.ua/docs/vstup/dopovid_rektora_29082014.pdf 8. Zakon Ukrainy Pro vyshu osvitu. 01.07.2014 № 1556-VII [Elektroniy resurs]— Rezhim dostupu: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrainy-pro-vyschu-osvitu>. 9. Judith S. Eaton, An Overview of U.S. Accreditation. [Elektroniy resurs] — Rezhim dostupu: <http://www.chea.org/pdf/Overview%20of%20US%20Accreditation%202012.pdf>

Громова І.О.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТА АКРЕДИТАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УНІВЕРСИТЕТІ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМИ І ДОСВІД ЇХ ВИРІШЕННЯ

Стаття присвячена проблемам ліцензування та акредитації спеціальностей з точки зору методиста навчального відділу, що займається підготовкою та проведенням цих процедур в університеті та практиці їх вирішення. Висвітлені процеси реформування системи забезпечення якості вищої освіти та очікувані результати.

Ключові слова: акредитація, ліцензування, вища освіта, університет, реформування системи, управління якістю вищої освіти, досвід.

Громова И.А.

**ЛИЦЕНЗИРОВАНИЕ И АККРЕДИТАЦИЯ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ
В УНИВЕРСИТЕТЕ:
ВЗГЛЯД НА ПРОБЛЕМЫ И ОПЫТ ИХ РЕШЕНИЯ**

Статья посвящена проблемам лицензирования и аккредитации специальностей с точки зрения методиста учебного отдела, занимающегося подготовкой и проведением этих процедур в университете и практике их решения. Освещены процессы реформирования системы обеспечения качества высшего образования и ожидаемые результаты.

Ключевые слова: аккредитация, лицензирование, высшее образование, университет, реформирование системы, управление качеством высшего образования, опыт.

Gromova I.

**LICENSING AND ACCREDITATION OF SPECIALTIES IN THE
UNIVERSITY: LOOK AT THE PROBLEMS AND GOOD PRACTICES
SOLUTIONS**

This article is devoted to the problems of licensing and accreditation of specialties in terms of practitioner training department that deals with the preparation and conduct of these procedures in the university and practice their decision. The process of reforming the system of quality assurance and expected results.

Keywords: accreditation, licensing, higher education, university, reforming, quality control of higher education, practical experience.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2014